

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietis¹

Stanislovas Svanievičius

Kartais pasitaiko tokių karstų, prie kurių stovint mažiau yra galvojama apie velionį, kaip apie žmogų, kuris gyveno tarp mūsų, su mumis ilgėjosi, dirbo ir kovojo, o dabar pasitraukė į nežinomų paslapčių terpę, tačiau galvojama apie didžiuosius istorinius judėjimus, apie kūrybines visuomenines jėgas, kurios mirusiojo asmenyje surasdavo savo atgarsį ir žodžius. Yra karstų, kurių vaizdas iššaukia pas mus kažkokius keistus jausmus ir visą eilę žaibiškų minčių. Iš jų dažnai gimsta naujos idėjos. Giliai, paslaptiniausiose mūsų sielos vietose, yra paslėptas ilgesys, kuris pradeda įgauti sąmoningumą. Panašias žaibiškas minčių ir jausmų idėjas turėjo išgyventi ne vienas vilnietis, kuris stovėjo prie atviro Tadeušo Vrublevskio karsto bibliotekos salės pastate, esančiame Universiteto gatvėje.

Mums, vilniečiams Vrublevskis buvo ne tik žymus teisininkas, ne tik žinomas bibliofilas, ne tik nepalygstamas eruditas, bet visų pirma išmintingas vyras, kurio visa veikla per paskutinius dešimtmečius, visi gyvenimiški išgyvenimai ir visi netikėti suoliai buvo šios sunkios tragedijos, kurią išgyveno mūsų žemės, rezultatas.

Kai prieš kelis metus, kaip žmogus, mąstantis apie šias suveltas idėjas, kurios pas mus dažnai yra laikomos „rytinių žemių klausimu“, pirmą kartą įėjau į žinomo teisininko namus, norėdamas sužinoti jo nuomonę apie mane neraminantį klausimą, o jis mane pasveikino tokiais žodžiais: „Jūs susipažįstate su vienu iš paskutinių mohikanų. Šiandien liko tik trys tikri LDK piliečiai ir tik trys tikri kraštiečiai. Aš esu vienas iš jų“.

Apsižiūrėjau aplinkui. Pasižiūrėjau į graviūras ir paveikslus, kurie kabėjo ant sienos, į viduryje kambario stovintį stalą, kuris buvo padengtas raudona staltiese, į šeimininką, kurio apranga buvo labai keista, nes priminė pusiau vienuolio abitą, pusiau viduramžių daktaro togą, į jo įkvepiantį išblyškusį senolio ir mąstytojo veidą. Staiga mane aplankė prisiminimai apie tai, ką

¹ Išversta iš: S. [Swianiewicz, Stanisław] (1925). „Obywatel W. Ks Litewskiego“. *Kurjer Wileński*, 07.07.1925.

aš kažkada skaičiau arba girdėjau apie mūsų krašto istoriją. Prisiminimai apie epochą, kai mes nebuvo mekenčiami taip, kaip šiandien visų mūsų kaimynų, apie epochą, kai Abiejų Tautų Respublika buvo pritraukianti ir jungianti jėga, kuri jau tapo legenda. Po akimirkos, kai prasidėjo diskusijos ir kai išgirdau su kokia laisve ir natūralumu mano draugas pradėjo vartoti archajišką mums terminą „Didžioji Kunigaikštystė“, supratau, kad mūsų legenda jam buvo reali istorinė tikrovė.

Sekmadienio „Słowa“ numerio įžanginiame straipsnyje p. Cat* parašė, kad Vrublevskis pergyveno savo epochą maždaug 50 metų. Aš, visgi, pasakyčiau, kad daugiau. Vrublevskis ją pergyveno kelis šimtus metų. Jo vieta buvo XV a. arba XVI a. LDK, kai Lietuvos bajorai nenorėjo visiškai nutraukti santykių su Karūna, tačiau, tuo pačiu metu, aršiai priešinosi dėl bet kokių godumo tendencijų iš pastarosios pusės. Tada Jis galbūt įeitų į palikuonių atmintį, kaip didinga istorinė asmenybė ir kaip didingas valstybės vyras.

Šiandien lenkas myli nacionalinę lenkišką idėją, lietuvis – lietuvišką, baltarusis – baltarusišką. Vrublevskis, visų pirma, mylėjo mūsų šalį kartu su visais jos gyventojais, nepriklausomai nuo to, kokia kalba jie kalbėjo, kartu su jos turtinga praeitimi nuo garsių Vytauto žygių iki Kalinausko mūšių Gardino miškuose.

Taigi, šiandieninėje nacionalistinėje Lenkijoje Tadeušas Vrublevskis nebūtų suradęs sau vietos. Tiek daug kartėlio, tiek daug perdėto blogio jo pasisakymuose apie šiandieninę Lenkiją buvo galbūt tik todėl, kad jis suprato, jog mūsų santykiuose jau nieko nebegalima pakeisti. Šiandieninės Lenkijos Vrublevskis negalėjo suprasti. Galbūt jis geriausiai galėjo suprasti revoliucionierius, kurie išeidavo su sprogmenimis į gatves, ir katalikų kunigus, svajojančius apie Unijos atgimimą, galėjo sutikti su žemvaldžių kova prieš žemės reformą, galėjo draugiškai kalbėtis su monarchistais, galėjo įsijausti į diversinės Skomorochų² grupuotės psichologiją, tačiau nemokėjo įsijausti į Šv. Zitos³ virėjų psichologiją, nemokėjo suprasti siuvėjų iš Šv. Kazimiero rato ir senmergių iš įvairių patriotinių institucijų. Šios siuvėjos ir virėjos, šios senmergės, tai šiandieninės Lenkijos simbolis, tai mūsų viešojo

² Skomorochas — Hermano Šymaniuko (Шыманюка) (1892–? m.), baltarusių antilenkiško judėjimo Gardino ir Balstogės apylinkėse 1920 m. pradž. vadovo pseudonimas. Tadeušas Vrublevskis buvo vienas iš gynėjų teismo posėdžio metu, kai buvo teisiami Skomorochų dalinių vadai. Teismo procesas vyko 1923 m. gegužės mėn. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

³ Turima omenyje Šv. Zitos globojamo Katalikų moterų komiteto, įkurto XIX a. pabaigoje, merginos. Šio komiteto tikslas buvo visokeriopai skatinti religinį, kultūrinį ir profesinį moterų, kurios buvo įvairių institucijų ir privačių namų tarnaitės, tobulėjimą. Globa, kurią komitetas teikė savo narėms, buvo teikiama visose jų gyvenimo srityse. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

nuomonė. Tai taip pat yra viena iš priežasčių, kodėl ta šiandieninė Lenkija buvo tokia svetima žinomam advokatui.

Nacionalistus Vrublevskis laikė savo priešais. Jam tai buvo svetima ir priešiška stovykla. Nacionalistai, tuo tarpu, atsakydami apdovanojo ji beveik neslepiama neapykanta. Tarp kairiųjų demokratų jis turėjo daug asmeninių draugų, tačiau apie šią kryptį jis visada kalbėjo su lengvu paniekos šydu. Jo teigimu, visa mūsų kairioji inteligentija atstovavo gailesčio vertus žmones, kuriems įtaką padarė praeito šimtmečio antrosios pusės liberalūs šūkiai. Jie turėjo labai daug sentimentų dideliems mūsų praeities momentams, tačiau jie taip pat buvo užkrėsti labai stipriu šiandieninės epochos racionalizmu. Mirusysis galvojo, kad nesugebant sutaikyti visų tų priešingų savo ideologijomis elementus, šie žmonės politinio gyvenimo praktikoje visada eina tautinės demokratijos keliu dažnai prisiimdami sau atsakomybę už jos politiką. Tuo tarpu Vrublevskis buvo labai stiprus ir per daug ryžtingas nacionalizmo ir nacionalinės valstybės priešininkas, kad šioje stovykloje surastų sau vietą.

Šiandieninėje Lenkijoje Tadeušas Vrublevskis buvo vienišas opozicionierius. Galbūt todėl jis taip gerai suprato ir gynė visus legalius ir nelegalius opozicionierius.

Už karsto ėjo įvairiaspalvė minia draugų, pažįstamų ir gerbėjų. Galima buvo išgirsti žodžius visomis krašto kalbomis. Vienas iš dalyvių pasakė man, kad tai yra savotiškos istorinio pobūdžio laidotuvės, kadangi, tikriausiai paskutinį kartą, einame paskui karstą kartu su lietuviais ir baltarusiais. Aš prisiminiau, kaip vieną kartą paklausiau mirusiojo, ar jis tiki ateities lenkų ir lietuvių susitarimu. Tada jis man atsakė, kad giliai tiki, jog bendri interesai su laiku mus sujungs, tačiau, tai jau įvyks ne mūsų bendro gyvenimo laiku. Kas iš jų buvo teisingas, ar tas gyvenantis, kuris abejojo, ar tas miręs, kuris tikėjo, parodys tik tolimesnė ateitis. Kai žemės grumstai pradėjo dusliai kristi ant karsto, jautėsi, kad šiandien išeina stiprus miesčioniško nacionalizmo priešas, kuris buvo apsiginklavęs didžiuliais žinių ištekliais.